

الجزء الثماني

آموزش

مهارت های

نوشتاری

(نگارش و انشا)

پایه هشتم

دوره اول متوسطه

۱۳۹۴

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری
نام کتاب: آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا) پایه هشتم دوره اول متوسطه - ۱۱۵/۱
اعضای شورای برنامه‌ریزی: مهدی آذر حزین، علی پورامن، علیرضا چنگیزی، حاتم زندی، حسن ذوالفقاری، مرجان سجودی، زهرا سلطانی مطلق، بهیاد صدیق پور، شهناز عبادتی، بهمن قره‌داغی،
حجت کجانی حصاری و ابراهیم هداوند میرزایی
مؤلفان: فریدون اکبری شلدره، محمد دهریزی و معصومه نجفی بازکی
ویراستار: سیداکبر میرجعفری

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وب سایت: www.chap.sch.ir

مدیر امور فنی و چاپ: لیدا نیک‌روش

مدیر هنری: مجید ذاکری یونسی

تصویرگران: پرویز کلانتری، فرهاد جمشیدی، فاطمه رادپور و مهکامه شعبانی

طراح گرافیک، طراح جلد و صفحه آرا: جواد صفری

عکاسی: ابوالفضل بهرامی

طراح خط رایانه‌ای: کامران انصاری

حروفچین: زهرا ایمانی نصر، فاطمه باقری مهر

مصحح: علیرضا کاهه، علیرضا ملکان

امور آماده‌سازی خبر: فریبا سیر

امور فنی رایانه‌ای: حمید ثابت کلاچاهی، ناهید خیام باشی

ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران،

تهران: کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن: ۵ - ۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۹-۳۷۵۱۵

چاپخانه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ دوم ۱۳۹۴

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۱-۲۳۵۵-۰۵-۹۶۴-۹۷۸-1 ISBN 978-964-05-2355-1

« اُنس و الفت انسان با هنر و آثار هنری شامل ادبیات،
نقّاشی و ... برخاسته از حسّ زیبایی شناسی اوست. هنر،
آدمی را به شناخت سرچشمهٔ زیبایی ها فرا می خواند و
روح سرکش او را به آرامش می رساند.»

امام خمینی (رحمة الله علیه)

فهرست

مقدمه | ۶

ستایش : انشای الهی | ۱۲

درس اول: پس از تفکر و طراحی نقشه ذهنی، بنویسیم | ۱۳

۱۹ | فعالیت‌های نگارشی

۲۲ | درست‌نویسی

۲۳ | تصویرنویسی

درس دوم: افکار و گفتارمان را بنویسیم | ۲۵

۳۰ | فعالیت‌های نگارشی

۳۴ | درست‌نویسی

۳۵ | حکایت‌نگاری

درس سوم: نگاه کنیم و بنویسیم | ۳۷

۴۱ | فعالیت‌های نگارشی

۴۴ | درست‌نویسی

۴۵ | مثل‌نویسی

درس چهارم: گوش بدهیم و بنویسیم | ۴۷

۵۲ | فعالیت‌های نگارشی

۵۵ | درست‌نویسی

۵۶ | تصویرنویسی

فهرست

درس پنجم: لمس کنیم، بوییم، بچشیم و بنویسیم | ۵۷

| ۶۱ | فعالیت‌های نگارشی

| ۶۵ | درست‌نویسی

| ۶۶ | حکایت‌نگاری

درس ششم: با سنجش و مقایسه، آسان‌تر بنویسیم | ۶۷

| ۷۲ | فعالیت‌های نگارشی

| ۷۵ | درست‌نویسی

| ۷۶ | مثل‌نویسی

درس هفتم: با جانشین‌سازی، راحت‌تر بنویسیم | ۷۷

| ۸۰ | فعالیت‌های نگارشی

| ۸۳ | درست‌نویسی

| ۸۴ | تصویرنویسی

درس هشتم: دگرگونه ببینیم و گونه‌گون بنویسیم | ۸۷

| ۹۱ | فعالیت‌های نگارشی

| ۹۴ | درست‌نویسی

| ۹۵ | حکایت‌نگاری

| ۹۶ | نیایش

پیوست: شیوه‌نامه ارزشیابی | ۹۷

کتابنامه | ۱۰۲

مقدمه

❏ سخنی با دبیران ارجمند

نوشتن ز گفتن، مهم‌تر شناس به گاه نوشتن، به جای آرهوش
مسعود سعد

نوشتن در دنیای امروز، یکی از مهارت‌های بهتر زیستن و از توانایی‌های زبانی است که در پی سه مهارت دیگر (گوش دادن، سخن گفتن و خواندن) جای می‌گیرد. گوش دادن و سخن گفتن را از خردسالی به طور تدریجی و طبیعی فرا می‌گیریم؛ خواندن را پس از حضور در مدرسه و آموزش و تمرین و تکرار، می‌آموزیم؛ اما نوشتن بعد از آشنایی با الفبای خواندن، آغاز می‌شود. به همین سبب، مهارت نوشتن را نتیجه و محصول خواندن می‌دانیم.

از دید ما توانایی بیان مقصود در قالب نوشته، نیاز اولیه زندگی اجتماعی و مؤثرترین راه ارتباطی در جهان امروز و فضای رسانه‌های نوپدید است. این برنامه، در پی پرورش چنین رویکردی در فضای آموزش عمومی است و پس از سال‌ها، اکنون با مطالعه تاریخ آموزشی گذشته و تجربه‌های جهانی در قلمرو آموزش نوشتن، محتوایی کاملاً ساختمان و علمی را پیش رو، نهاده است. برای اینکه مهارت نویسندگی ما خوب تقویت شود؛ لازم است به گام‌های زیر، توجه کنیم:

- ❖ تماشای پدیده‌ها (جهان پیرامون را به خوبی، مطالعه و مشاهده کنیم).
- ❖ درنگ و تأمل در شنیده‌ها (خوب به سخنان دیگران گوش بدهیم).
- ❖ پرورش حس بویایی (نسبت به دل‌انگیزی و ناخوشی بوها به قوه خیال خود اجازه پرواز بدهیم).

♦ تقویت حسّ پساوایی یا لامسه، (چشم حسّ خود را نسبت به آنچه شناسایی و درک می‌کند؛ حسّاس کنیم و فرصت خلق و تصویرسازی به آن بدهیم).

♦ پرورش حسّ چشایی یا ذائقه، (درک مزه و حسّ و حالی که از راه چشیدن در ما پدید می‌آید؛ فرصت بسیار مناسبی برای تقویت تخیل است).

♦ پس از همهٔ اینها، مهم‌ترین کار، تأمل و تفکر دربارهٔ دیده‌ها و پدیده‌ها است؛ و این پرسش که، چرا چنین است؟

این شش قدم، الفبا و پیش درآمد کسب مهارت در نوشتن است. اگر تاکنون در نوشتن به توانایی لازم نرسیده‌ایم، باید در تقویت گام‌های یاد شده، بیشتر تلاش کنیم و بخوانیم. فرصت‌های تفکر را افزایش دهیم و در خوانده‌ها، دیده‌ها، شنیده‌ها و دریافت‌ها بیشتر بیندیشیم و بر زمان بحث و گفت‌وگو در آن زمینه‌ها بیفزاییم.

در آموزش محتوای این کتاب، تأکید ما بر بهره‌گیری از روش‌های فعال و تقویت روحیهٔ مشارکت‌پذیری دانش‌آموزان است. گفت‌وگو، بحث و بازاندیشی، مطالعه و کتاب‌خوانی، همفکری و مشورت، بازسازی و بازپروری فکر، از بهترین شیوه‌ها برای رسیدن به ذهن چالاک و زایا، و نقد و تحلیل مؤثر در هنگام نوشتن است. به‌کارگیری روش‌هایی چون: زایش و برخورد اندیشه‌ها (روشن‌سازی طرز تلقی)، بارش فکری، نوآفرینی (بدیعه‌پردازی) و حلّ مسئله، در تدریس این درس‌ها، اثربخش و کارا خواهد بود.

آنچه دربارهٔ ارزشیابی از آموزه‌های این کتاب باید یادآور شویم؛ این است که رویکرد برنامه و محتوای این کتاب، «رویکرد مهارتی» است. یعنی توانایی نوشتن، مهارتی است که در پی آموزش، تمرین، تکرار، کار و نوشتار، کسب می‌شود. از این‌رو، این درس، کاملاً ورزیدنی و عملی است. دانستنی‌های حفظی این کتاب، بسیار اندک و ناچیز است؛ از کشاندن آموزش کتاب به سمت مباحث دانشی و حفظ کردنی پرهیز شود. دانش‌آموزان باید در کلاس، فرصت نوشتن و بازنویسی و نقد نوشته‌های همدیگر را تجربه‌کنند. مناسب‌ترین راه، همین است. یکی از اصلی‌ترین دلایل کاهش حجم و تعداد درس‌ها ایجاد فرصت بیشتر برای تجربه‌های یادگیری است. کمتر حرف بزنیم و بیشتر به دانش‌آموزان برای نوشتن، فرصت بدهیم.

در هر درس سنجه‌ها و معیارهایی را برشمرده‌ایم که لازم است در نوشته‌های دانش‌آموزان و ارزیابی از آنها مورد توجه قرارگیرد.

هدف اصلی این کتاب، پویایی فکر و پرورش ذهن است. اگر ذهن، سامانی درست و پرورده داشته باشد، گفتار و نوشتار هم منظم خواهد شد. شناخت راه‌های پرورش ذهن و غنی‌سازی تفکر، از گام‌های بنیانی در افزایش توان نوشتن است. از این رو، در این کتاب، همه تلاش ما این بوده است که راه‌ها و رندهایی را که به دنیای ذهن دانش‌آموز منتهی می‌شوند، شناسایی کنیم و اهمیت آن را به‌عنوان پیش‌درآمد رشد مهارت‌های زبانی یادآور شویم.

از نظر ما هر دانش‌آموز یا نویسنده، پیش از نوشتن درباره موضوع، باید نقشه آن را در ذهن، طراحی کند، بهتر است مراحل و گام‌های آن را پیش‌بینی نماید و حتی بر روی کاغذ بنویسد. بنابراین، دبیران گرامی در آموزش، بر این مسئله (طراحی و مهندسی نوشتن) تأکید کنند و از دانش‌آموزان نیز نقشه ذهنی و مراحل تدوین نوشته را درخواست نمایند.

کتابی که پیش رو دارید؛ هشت درس دارد که به آموزش راه‌های پرورش فکر و شیوه‌هایی برای آسان‌تر نوشتن و موضوع کتاب‌خوانی و آشنایی با مقدمات نقدنویسی می‌پردازد. از نظر ما نقطه آغاز نوشتن، فکر کردن و مهندسی نوشتن است، بنابراین، نخست از نقشه ذهنی و ساختمان نوشته، سخن گفتیم و سپس برای ساده‌سازی آموزش و یادگیری نوشتن، چارچوب‌ها و روش‌هایی تدوین کرده‌ایم. در پی هر درس این کتاب، تمرین‌های نوشتاری در چند بخش با عنوان «فعالیت‌های نگارشی»، «درست‌نویسی» و «تصویرنویسی»، «حکایت نگاری» یا «مثل‌نویسی»، سازماندهی شده است.

«فعالیت‌های نگارشی» با نظمی علمی و منطقی آموزشی به دنبال هم آمده‌اند؛ و با هدف تقویت توانایی تشخیص، پرورش توانایی نوشتن و تولید دانش‌آموزان و افزایش توانایی بررسی متن، تحلیل و نقدنویسی، طراحی شده‌اند. بخش «درست‌نویسی» با هدف آشنایی و آموزش هنجارهای نوشتن در زبان

فارسی معیار، در ساختار کتاب گنجانده شده است. طبیعی است که پس از یادگیری این نکات، به هنگام نوشتن، لازم است این هنجارها را رعایت کنیم.

«حکایت‌نگاری» بخشی دیگر از فعالیت‌های نوشتاری درس‌ها را تشکیل می‌دهد. در حکایت‌نگاری، تأکید بر بازنویسی به زبان ساده و ساده‌نویسی است.

«مثل‌نویسی» گونه‌ای دیگر از کارهای نوشتنی است که «مثل» را بهانه‌ای برای خلق، تولید و آفرینش متنی جدید، قرار می‌دهد. مثل‌نویسی در حقیقت شیوه‌ای از بازآفرینی است.

حکایت و مثل در بارور سازی ذهن و زبان و پرورش حافظه و تقویت توان خوب سخن گفتن و زیبا نوشتن بسیار مؤثر است. مایه‌های طنز نهفته در برخی از حکایت‌ها و مثل‌ها، طراوت ویژه‌ای به فضای ذهن اهل زبان می‌بخشد و نشاطی تازه بدان می‌افزاید که در خلاقیت و نوآفرینی، بسیار نقشمند و اثرگذار است. به ویژه، مثل‌ها در افزایش توان سخنوری و قدرت نویسندگی، کارمایه و نیروی شگرفی دارند.

زمان آموزش هفتگی کتاب «آموزش مهارت‌های نوشتاری (نگارش و انشا)» دو ساعت؛ و ساعت هفتگی کتاب «فارسی» با املا، هم دو ساعت است.

◀ سخنی با دانش آموزان عزیز

بسیاری از نویسندگان معتقد هستند، نوشتن مثل یک دارو، سبب درمان می‌شود و انسان را آرام می‌کند. روانشناسان هم با نویسندگان، هم عقیده هستند و می‌گویند: «وقتی انسان مشکلاتش را روی کاغذ می‌نویسد، از شدت رنج و سنگینی مشکلات، کاسته می‌شود و آن مشکل در نظرش کوچک‌تر جلوه می‌کند و این سبب آرامش روحی او می‌شود».

اکنون فرصتی را که با درس «مهارت‌های نوشتاری»، برای تمرین بهتر و بیشتر نوشتن فراهم شده است، غنیمت بشماریم و از آرمان‌ها و آرزوهای دیده‌ها و شنیده‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌ها و ... بگوییم و بنویسیم. یادمان باشد، افکار و رویاهایی را که می‌نویسیم، زودتر به واقعیت می‌پیوندند.

سال گذشته، سفر پرماجرای نوشتن را با هم آغاز کردیم؛ سفری که برپایه یک «نقشه ذهنی»، طراحی شده بود. اجزا و عناصر نقشه ذهنی نوشتن، «موضوع، مقدمه، تنه و نتیجه» را شناختیم و مرحله به مرحله، پیش آمدیم.

آموختیم که برای نوشتن، چه «موضوع‌هایی» را برگزینیم، چگونه «مقدمه» بنویسیم، در «تنه» نوشته، چه مطالبی را بنویسیم و چگونه «جمع‌بندی» کنیم. برای نظم ذهنی بیشتر و آسان‌تر نوشتن، از روش «طبقه‌بندی و کوچک کردن موضوع» استفاده کردیم. با ساختار «بند» آشنا شدیم و آن را در نوشته‌های خود به کار بردیم و شیوه «طرح‌ریزی و نوشتن موضوعات عینی و ذهنی» را فرا گرفتیم. همه این درس‌ها برای رسیدن به یک نظم ذهنی بود؛ داشتن ذهن طبقه‌بندی شده و منظم، لازمه مهارت یافتن در نوشتن است.

اکنون باید برای خوب نوشتن، ذهن و فکر منظم خود را به‌رویریم تا نوشته‌های ما عمیق و تأثیرگذار شوند. درس‌های این کتاب، «راه‌های پرورش و پویایی ذهن» را به ما می‌آموزند.

اگر آموزه‌های طبقه‌بندی شده کتاب را در فعالیت‌های نوشتاری، به‌درستی به کار گیریم، نوشته‌هایی منسجم، عمیق، با احساس و تأثیرگذار، خواهیم داشت. اکنون، هنگام آن است که دست به کار شویم و نوشتن را آغاز کنیم. من و شما همراهان این راهیم. هر جا که لازم باشد، به کمک هم می‌شتابیم و مرحله به مرحله پیش می‌رویم تا در سرزمین «نوشتن»، درس‌های بهتر زیستن را فراگیریم.

◆ گروه زبان و ادبیات فارسی

◆ دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

پروردگار هستی، جهان را زیبا و منظم آفریده است؛ از این رو، عالم، انشای الهی است. خداوند به ما عقل، هوش، چشم، گوش و دیگر حواس را بخشیده است تا جلوه‌های جمال و جلال او را بهتر بشناسیم و درک کنیم.

گوش، چشم و دل و حس‌های دیگر، انشای خداوند در وجود ما هستند و در حقیقت پنجره‌هایی برای شناخت بهتر آفرینش پروردگار به شمار می‌آیند. برای درک زیبایی‌ها و کشف شگفتی‌ها باید به تفکر در پدیده‌ها و خالق آنها بپردازیم؛ خوب و دقیق نگاه کنیم؛ گوش بدهیم؛ بسیار بخوانیم و دربارهٔ دیده‌ها، شنیده‌ها و خوانده‌ها بررسی و از پرسیدن نهراسیم.

همهٔ اینها، مقدمهٔ کسب توانایی در مهارت‌های بهتر زیستن است. یکی از مهارت‌های زندگی، توانایی درست نوشتن است تا بتوانیم افکار و خواست‌های خود را بنویسیم و از راه نوشتن با دیگران ارتباط برقرار کنیم.

مؤلفان

خدا خود برترین آموزگار است
گاهی بر کوه و گاهی درهٔ تنگ
چو باران، اشک شادی برفشانیم
گاهی شعر بلند آبشاران
که باید خویشتن را خود بخوانی؟

جهان، چون دست خط کردگار است
نویسد گه به خاک و گاه بر سنگ
بیا تا شعر باران را بخوانیم
گاهی دشت است و گاهی کوهساران
تو هم شعر خدایی، چون ندانی

♦♦ (علی موسوی گرمارودی) ♦♦